

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційне дослідження

Галузяка Василя Михайловича «Теоретичні і методичні засади розвитку особистісно-професійної зрілості майбутнього вчителя», представленого на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Тема дослідження, здійсненого Галузяком Василем Михайловичем, поза усяким сумнівом, є надзвичайно актуальною й знаходиться на перетині важливих напрямів педагогічної науки і практики.

Пояснимо свою позицію.

По-перше. Проблема професійної підготовки вчителя завжди перебувала в центрі уваги вітчизняної педагогічної громадськості. Проте на сучасному етапі розбудови гуманістичної, особистісно-орієнтованої системи вищої освіти вона набула особливої актуальності. Сучасні реалії висувають підвищені вимоги до системи вищої педагогічної освіти загалом й до процесу формування особистісно-професійної зрілості майбутніх педагогів окрема.

По-друге. Особистісна зрілість є невід'ємною якістю педагога, де особистісні якості є визначальними для успішності професійно-педагогічної діяльності. Саме від професійної зрілості вчителя залежить ефективність розвитку творчого потенціалу дитини. Оскільки процес формування особистості учня потребує від вчителя бути, перш за все, самому зрілою особистістю з високою загальною та професійно-педагогічною культурою. Для ефективного виконання своїх функцій вчитель повинен не тільки володіти певними знаннями, уміннями, навичками, а й бути і особистісно зрілим, і професійно дозрілим.

По-третє. Наразі вищий заклад освіти розглядається не просто як місце, де відбувається навчання, а як «простір дорослішання» молоді, а навчально-виховний процес зорієнтований на активізацію особистісного саморозвитку, характеризується можливостями формування творчого становлення і розвитку всіх суб'єктів навчального процесу. Із зазначеного вище можна зробити висновок про те, що спрямованість на професійне «дозрівання», самореалізацію як найбільш важливі компоненти професійної зрілості особистості, повинно посісти провідне місце в навчально-виховному процесі закладів вищої освіти, зокрема у педагогічних ЗВО.

Проте, як підкреслює дисертант аналіз педагогічної практики, головна увага викладачів педагогічних ЗВО зазвичай зосереджується на формуванні фахової і методичної компетентності студентів, засвоєнні ними спеціальних знань та умінь тоді як їх особистісне становлення здебільшого відбувається стихійно. Відтак чимало із них виявляються недостатньо готовими до

майбутньої професійної діяльності через низький рівень особистісно-професійної зрілості, що суттєво гальмує й ускладнює їхню професійну адаптацію та самореалізацію.

Й абсолютно виправдано дослідник підкреслює, що враховуючи важливість особистісного становлення майбутніх учителів як суб'єктів професійної діяльності, розвиток їхньої особистісно-професійної зрілості на етапі навчання у ЗВО набуває особливої актуальності і має стати одним із пріоритетних завдань професійної підготовки.

Зважаючи на вищевикладене, дослідження Галузяка Василя Михайловича «Теоретичні і методичні засади розвитку особистісно-професійної зрілості майбутнього вчителя» є актуальним, затребуваним і своєчасним.

Аналіз тексту дисертації, автореферату та змісту публікацій дисертанта дають змогу дійти висновку про наукову обґрунтованість і достовірність представлених результатів.

Професійну підготовку майбутніх учителів дисертант характеризує як інтеграцію професійного становлення з їхнім особистісним розвитком, як системний процес, що визначається взаємозв'язками виділених нами вище компонентів особистісної зрілості. Формування цих інтегруючих, системотвірних компонентів й становить предмет рецензованого дослідження.

Грунтовне вивчення джерельної бази (майже 900 найменувань), яке здійснив здобувач, дали змогу достатньо переконливо висвітлити акмеологічний, синергетичний, технологічний аспекти досліджуваної проблеми. Одержанню достовірних і обґрунтованих результатів сприяло застосування комплексу теоретичних і емпіричних методів наукового дослідження, серед яких найбільш продуктивними були аналіз (хронологічний, порівняльний, синхронний) та синтез, порівняння, систематизація, логічне узагальнення, абстрагування, аксіоматизація, формалізація, концептуалізація, педагогічне спостереження, анкетування, самоаналіз, діагностування, педагогічний експеримент та ін.

Загалом рецензоване дослідження уможливлює відтворення цілісної картини означеної проблеми, де підготовка педагога розглядається як вагома складова системи вищої професійної освіти в Україні, що реалізується з урахуванням сучасних європейських тенденцій та, безумовно, створює основу для подальших досліджень у галузі розвитку особистісно-професійної зрілості майбутнього вчителя.

Неможна обійти увагою факт, що вирішення стратегічних завдань щодо розвитку особистісно-професійної зрілості майбутнього вчителя зумовлено також глибинними змінами у структурі системи освіти й науки України та необхідністю її інтеграції до світового освітнього простору. Інтеграція вищої

світи України загалом та її педагогічної складової зокрема, до загальноєвропейського освітнього простору, як підкреслює дисертант, пов'язана з проблемами, що передбачають реформування системи професійно-педагогічної освіти відповідно до міжнародних вимог.

На затребуваність та практикоорієнтованість результатів, представлених у дисертації В.М. Галузяка, свідчать розроблені автором модель системи розвитку особистісно-професійної зрілості майбутнього вчителя, методика педагогічної підтримки розвитку особистісно-професійної зрілості майбутнього вчителя в освітньому середовищі педагогічного університету, а також технології розвитку досліджуваної якості у процесі підготовки в педагогічному університеті та методичні рекомендації до них; програми тренінгу, які ефективно використовуються в освітньому процесі семи вищих закладів освіти зокрема у практиці підготовки педагогів у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського, Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка, Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини, Хмельницькому національному університеті, Луганському національному університеті імені Тараса Шевченка, КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти», КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради».

Щодо достовірності й новизни результатів проведеного дослідження.

Вони забезпечені методологічною обґрунтованістю його вихідних позицій, застосуванням комплексу взаємодоповнювальних методів, адекватних предмету, меті та завданням дослідження, оптимальною тривалістю дослідницької роботи, об'єктивним аналізом здобутих результатів.

Теоретично обґрунтовано й розроблено авторську концепцію розвитку особистісно-професійної зрілості майбутнього вчителя із застосуванням сукупності підходів серед яких провідними стали системний особистісний, акмеологічний, діалогічний, компетентнісний і середовищний підходи, що забезпечили конкретно-наукове підґрунтя створення системи особистісно-професійного становлення студентів.

Розроблено модель системи розвитку особистісно-професійної зрілості майбутнього вчителя, яка містить чотири блоки та методику педагогічної підтримки розвитку особистісно-професійної зрілості майбутнього вчителя в освітньому середовищі педагогічного університету. До основних здобутків дисертантки слід також віднести і науково обґрунтовані педагогічні умови розвитку досліджуваної якості (формування творчо-автономного освітнього

середовища; активізація рефлексивних процесів; діалогізація педагогічної взаємодії; забезпечення суб'єктної позиції студентів в освітньому процесі).

У процесі дослідження автором було уточнено зміст сукупності базових понять дослідження. Завдяки дослідженню В.М. Галузяка набули подальшого розвитку і *конкретизації* положення щодо науково-методичного забезпечення особистісно-професійного становлення майбутнього вчителя .

Загалом підтримуємо авторський задум щодо формування професійної зрілості майбутнього вчителя як активного дієвого суб'єкта, яке має відбуватися шляхом поетапного переходу його з позиції об'єкта професійно-педагогічного впливу на позицію суб'єкта навчально-професійної діяльності і далі суб'єкта професійного становлення, дозрівання і зрілості.

Достовірність результатів не викликає сумнівів, оскільки забезпечена комплексною дослідницькою методологією, широким використання кількісних методів, всебічною апробацією здобутків у науково-комунікаційних заходах різного рівня, практичним застосуванням.

Основні положення дисертації В.М. Галузяка відображено у 121 публікації, серед яких 1 одноосібна монографія, 3 монографії у співавторстві, 12 розділів у колективних монографіях, 56 статей у фахових виданнях України (з них 12 у виданнях, що індексуються в базі Scopus), 7 статей у наукових закордонних виданнях, 24 наукових праці, що засвідчують апробацію результатів, і 18 праць, що додатково відображають наукові результати дослідження.

Наукові положення, висновки та рекомендації достатньо повно представлено в означених друкованих працях.

Проміжні і кінцеві результати дослідження публікувалися впродовж 14 років, з 2007 по 2021 рр.

Дисертацію В.М. Галузяка написано на належному науковому рівні. Здобувач володіє теорією проблеми і методами її дослідження. Позитивне враження справляє оформлення роботи, вміщені в ній рисунки і табличні матеріали.

Зміст автореферату відображає зміст дисертації та досить повно висвітлює суттєві її аспекти, основні положення та висновки.

Структура, зміст, результати дослідження, основні висновки, викладені в авторефераті, відповідають і відображають основні положення дисертації.

Дисертація складається зі вступу, шести розділів, висновків до розділів, загальних висновків, додатків та списку використаних джерел. Логіка і послідовність викладу тексту праці відповідає вирішенню поставлених завдань дослідження.

У першому, теоретичному розділі дисертації проаналізовано вимоги до особистісно-професійного розвитку вчителя в контексті реформування освітньої галузі в Україні та її входження в Європейський освітній простір, визначено основні науково-методологічні підходи до розуміння сутності особистісного розвитку, здійснені автором з метою з'ясування сутності особистісно-професійної зрілості як інтегральної характеристики особистісного становлення вчителя.

Не заперечує висновок здобувача, що процес соціальної трансформації та становлення ринкової економіки в Україні змінює багато суспільних структур й інститутів, включаючи освіту та її окрему ланку – професійно-педагогічну освіту. Дослідник підкреслює, що система вищої педагогічної освіти покликана допомогти студентам «знайти себе», самовизначитися в життєвих і професійних цінностях, виробити суб'єктно-професійну позицію, сформувати професійну ідентичність.

Водночас дисертант ілюструє конкретні приклади і формулює висновками, які свідчать, що на практиці випускники ЗВО стикаються з проблемами, до розв'язання яких вони не завжди готові.

Зазначимо, що у спеціальній науковій літературі розвиток тлумачиться як перехід можливості в дійсність; як розуміння руху взагалі; як виникнення нового, коли розвиток ототожнюється з прогресом, хоча він може бути й регресивним. Контексту, представленому у дисертації В. М. Галузьяка найбільшою мірою відповідає тлумачення розвитку як процес переходу від одного якісного стану особистості до іншого, вищого, який розкриває його зв'язок із самореалізацією, самоактуалізацією, «досягненням значного ступеня вияву» і дає можливість ставати розумово і духовно вищим, кращим, більш досконалим, сходити на вищий щабель, досягти високого рівня у чомусь.

Отже у змісті дослідження ми знаходимо риторику відповідно якої особистісний й професійний розвиток вчителя є безперервним, свідомим, цілеспрямованим процесом особистісного та професійного зростання, спрямованим на підвищення рівня особистісно-професійної зрілості майбутніх учителів, а відтак – це передумова їх готовності до реалізації особистісно зорієнтованої моделі виховання, що зумовлена низкою чинників:

Загалом логіка викладу авторського задуму у першому розділі підпорядковувалася такому алгоритму: від аналізу вимог до особистісно-професійного розвитку вчителя, через структурування науково-методологічних підходів щодо сутності особистісного розвитку, представлених у вітчизняних і зарубіжних психолого-педагогічних дослідженнях та аналізу поняття «зрілості» у контексті досліджень особистісно-професійного розвитку вчителя до висвітлення особистісно-професійної зрілості вчителя як психолого-педагогічної категорії. **Ошибка! Закладка не определена.**Такий перебіг аналізу вимагав

висвітлення структури та критеріїв особистісно-професійної зрілості майбутнього вчителя, що й стало *провідною* ідеєю другого розділу дисертації, яку було реалізовано на засадах методології системного підходу.

Загалом у структурі особистісно-професійної зрілості майбутнього вчителя дослідник виокремлює чотири компоненти, що відображають міру сформованості відповідних сфер особистості: ціннісно-мотиваційний, особистісно-диспозиційний когнітивний, функціональний, які загалом візуалізують ієрархічність структури мотивів і ціннісних орієнтацій, розкривають сформованість професійно важливих якостей, висвітлюють інтелектуальні передумови особистісно-професійної зрілості й визначають форми суб'єктної активності.

На основі теоретичного аналізу В.М. Галузьяк обґрунтовує сутність, розкриває роль кожного із зазначених компонентів, додає власне тлумачення, визначаючи при цьому яку саме роль вони відіграють у рівні сформованості відповідних структур особистості. Погоджуємося із думкою дослідника, що вказаним структурним компонентам особистісно-професійної зрілості мають відповідати критерії її сформованості у майбутніх учителів, конкретизовані у комплексі відповідних показників. Цікавим підходом вбачаємо рішення щодо відображення особистісно-професійної зрілості майбутніх учителів на досуб'єктному, перехідному і суб'єктному рівнях.

У *третьому розділі дисертації* зроблено акцент на визначенні теоретичних підходів, які згодом лягли в основу концепції розвитку особистісно-професійної зрілості майбутніх учителів в освітньому середовищі педагогічного університету.

Автор обґрунтовує п'ятикомпонентну сукупність (особистісний, акмеологічний, діалогічний, компетентнісний, середовищний) підходів, які найбільшою мірою відповідають специфіці розвитку особистісно-професійної зрілості майбутніх учителів, і які дозволяють акцентувати увагу на їхніх внутрішніх особистісних ресурсах професійного розвитку.

Четвертий розділ присвячено обґрунтуванню комплексу педагогічних умов, які передбачають постійну диверсифікацію системи професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів у педагогічних університетах, активізують особистісно-професійне становлення студентів педагогічного ЗВО й забезпечують підвищення якості професійно-педагогічної освіти загалом.

Погоджуємося із думкою докторанта, що формування творчо-автономного освітнього середовища створює широкі можливості для вияву студентами суб'єктних форм активності, в детермінації яких провідну роль відіграє сама особистість. У цьому ж контексті може бути потрактована і друга педагогічна умова, сенс якої полягає в активізації рефлексивних процесів, що забезпечують об'єктивацію особистісних якостей і формування активного творчо-перетворювального

ставлення до себе, власних професійних установок і способів діяльності.

Підтримуємо авторську точку зору щодо ролі діалогічного спілкування викладачів і студентів, яке візуалізує андрагогічний підхід. І хоча автор не називає його у дослідженні, але саме навчально-професійне партнерство максимально зорієнтовано на врахування індивідуального досвіду студентів, їх потреб в самоорганізації, самовизначенні, саморозвитку і самореалізації, що свідчить про сприйняття студента як дорослого суб'єкта навчального процесу, та загалом стимулює розвиток особистісно-професійної зрілості майбутніх. Логічним продовженням попередньої педагогічної умови і за змістом, і за наповненням, і за сутнісною репрезентацією є забезпечення суб'єктної позиції студентів в освітньому процесі.

Слід підкреслити, що визначені педагогічні умови є важливою складовою системи розвитку особистісно-професійної зрілості майбутніх учителів.

У п'ятому розділі увагу привертають дві взаємопов'язані позиції.

По-перше, з метою конкретизації авторського задуму дослідником розроблено Модель системи розвитку особистісно-професійної зрілості майбутніх учителів, яка візуалізує алгоритмічне підпорядкування структурно-функціональної єдності чотирьох компонентів (цільового, концептуально-теоретичного, змістово-технологічного, оцінювально-результативного) і комплексно відображає усю сукупність інструментів реалізації дослідницької ідеї.

По-друге, це виклад складових педагогічної підтримки розвитку особистісно-професійної зрілості майбутніх учителів, яка на переконання автора, має впроваджуватися впродовж трьох етапів та передбачає певні напрями діяльності. Найбільш продуктивними з них є діагностичний, консультаційний, корегувальний і орієнтаційний. Такий підхід дав можливість усунути низку виявлених суперечностей та на прикінцевому етапі експериментального дослідження співставити реальний стан із бажаним.

У шостому розділі перевірено ефективність авторської системи розвитку особистісно-професійної зрілості майбутніх учителів та проаналізовано одержані результати педагогічного експерименту.

Чітку логічну структурованість роботи забезпечують лаконічні висновки та узагальнення, систематизація матеріалу в таблицях, унаочнення у рисунках і схемах. У мовнотилістичному оформленні дисертації враховано особливості наукового стилю мовлення.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

Загалом позитивно оцінюючи наукове і практичне значення отриманих дисертанткою результатів, слід відмітити деякі дискусійні положення, а також висловити окремі побажання.

1. Як було зазначено вище, тема рецензованого дослідження є безумовно актуальною, про що свідчить ретельний бібліографічний аналіз проблеми, водночас посилюють актуальність будь якого дослідження і чітко виокремлені проблеми, які потребують вирішення. На нашу думку представлений дослідником перелік таких проблем є дещо розмитим і не відображає повною мірою нагальності й глибини досліджуваного феномену.
2. На нашу думку, в окремих розділах і підрозділах порушено загалом достатнього логічну структуру дисертації. Так у Р. 1 доцільно було би спочатку зробити аналіз особистісно-професійної зрілості як психолого-педагогічної категорії (п.1.4.), а вже потім розглядати поняття «зрілості» у контексті досліджень особистісно-професійного розвитку вчителя (1.3). Або ж навіть розглянути категорії «зрілість», «особистісно-професійна зрілість», а вже потім проаналізувати їх у дослідницькому контексті. Окрім того «Концептуальні засади розвитку особистісно-професійної зрілості майбутніх учителів» (Р.3) мають передувати «Структурі та критерії особистісно-професійної зрілості майбутнього вчителя» (Р.2). Так само це стосується і педагогічних умов (Р.3), які є складовою Системи (Р.4), отже доцільно було поміняти місцями ці розділи.
3. У дисертації (п. 6.2) автор доволі докладно схарактеризував особливості розвитку особистісно-професійної зрілості студентів педагогічного університету відповідно до визначених критеріїв, показників і рівнів. Однак, оскільки розвиток досліджуваної якості майбутніх учителів значною мірою залежить від змісту та організації освітнього процесу, доцільно було б представити у дисертації аналіз змісту сучасних навчальних планів і програм дисциплін педагогічного циклу.
4. На наш погляд, у розробленій автором моделі системи розвитку особистісно-професійної зрілості майбутнього вчителя (п. 5.1), доцільно було б розмежувати змістовий і технологічний компоненти професійної підготовки. Такий підхід надав би змогу більш предметно й цілісно представити розроблені автором інноваційні ідеї, методичні знахідки та пропозиції щодо вдосконалення змістових і процесуальних характеристик освітнього процесу, спрямованого на розвиток особистісно-професійної зрілості студентів педагогічного університету.
5. Дослідження здійснено на основі сукупності методологічних підходів. Достатньо переконливо висвітлено роль особистісного, акмеологічного, діалогічного, компетентнісного та середовищного підходів

досліджуваної проблеми. На жаль, поза увагою автора залишився андрагогічний підхід. Натомість розвиток такої категорії як зрілість апріорі передбачає усвідомлення особливості дорослості на усіх етапах реалізації авторського задуму.

Побажання. Стрімкий розвиток науки і технологій призводить до швидкого застарівання знань, умінь й навичок, здобутих під час навчання у вищих закладах освіти. Отже доцільно було би приділити увагу питанню мотивації та прищепленню навичок майбутнім учителям до самоосвіти впродовж подальшої професійної кар'єри, тим більше, що дослідження стосується розвитку особистісно-професійної зрілості вчителя, яке й відбувається впродовж життя.

Розглядаємо це побажання як пропозицію для подальших наукових розвідок.

Висловлені зауваження не знижують загального позитивного враження від дисертаційного дослідження і є приводом для наукової дискусії.

Загальний висновок

Аналіз дисертації, автореферату та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дослідження Галузяка Василя Михайловича «Теоретичні і методичні засади розвитку особистісно-професійної зрілості майбутнього вчителя», є завершеним, цілісним, самостійним науковим дослідженням, яке має наукову новизну, теоретичне та практичне значення, характеризується глибиною теоретичного аналізу і вагомістю методичних пропозицій, отриманих на основі педагогічного експерименту.

Враховуючи актуальність теми, отримані результати та їхню практичну значимість, а також відповідність поданої роботи вимогам МОН України пп. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами від 19.08.2015 року, Постанова Кабінету Міністрів України № 656), вважаємо, що В.М. Галузяк заслуговує присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент

Директор Інституту педагогічної
освіти і освіти дорослих імені Івана
Зязюна НАПН України,
доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України

Л.Б. Лук'янова

